

**İmam Hatiplerin Hadis Bilgileri ve Sünnet Algıları
(Uşak İli Örneği)**

Hadith Knowledge of Imams and His Perceptions of Sunnah
(Uşak Province Example)

Hikmet GÜLTEKİN

Dr. Öğretim Üyesi, Uşak Üniversitesi,
İslami İlimler Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı
Assist. Prof., Uşak University, Faculty of Theology,
Department of Hadith
Uşak / TURKEY
hikmet.gultekin@usak.edu.tr
ORCID ID: orcid.org/0000-0001-9634-4681

DOI: 10.5281/zenodo.3463843

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 13 Ağustos / August 2019

Kabul Tarihi / Date Accepted: 26 Eylül / September 2019

Yayın Tarihi / Date Published: 30 Eylül / September 2019

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Eylül / September

Atıf / Citation: GÜLTEKİN, H. (2019). İmam Hatiplerin Hadis Bilgileri ve Sünnet Algıları (Uşak İli Örneği). *Mevzu: Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (Eylül 2019): 93-128.

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/mevzu> | <mailto:mevzusbd@gmail.com>

Copyright © Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

CC BY-NC-ND 4.0

Öz

İmam hatipler toplum adına çok önemli bir görev ifa etmektedirler. Günümüzde bu görevin başarılı bir şekilde yürütülmesi için lise seviyesinde bir eğitime sahip olmak ve sadece geleneksel yöntemleri kullanmak yeterli değildir. Bundan dolayı imam hatiplerin görevlerini başarıyla yapabilmeleri ve toplumda var olan saygınlıklarını sürdürebilmeleri için dini ilimlerde yeterli ve toplum ortalamasının üstünde bir kültüre sahip olmaları zorunluluk arz etmektedir. Bu kapsamda en çok lazım olan dini ilimlerden birisi de hadis ilmidir. Son yıllarda medya yoluyla hadislere yönelik yapılan olumsuz propagandalar imam hatiplerin hadis ilmi konusunda daha donanımlı olmalarını gerekli kılmaktadır. Çünkü hadisler Hz. Peygamber'in sünnetlerini bize aktaran vesikelerdir. Hadisleri reddetmek aynı zamanda on dört asırdır kabul edilip yaşanan sünnetleri de reddetmek anlamına gelmektedir. İmam hatiplerin hedef kitlesi olan toplum fertleri günümüzde bilgiye kolay ulaşmakta ve duydukları her şeyi sorgulamaktadırlar. Özellikle orta yaş ve altı, her konuda olduğu gibi dini konularda da daha akılcı düşünmekte ve bilimsel izahlar beklemektedirler. Bir kitaptan sadece okumak suretiyle aktarılan bilgiler bu kesimi yeterince ikna etmemektedir. İmam hatiplerin en üst seviyede eğitim almaları, bilgi ve kültür yönünden hedef kitleyi tatmin edecek düzeyde bulunmaları, projeleri ve faaliyetleriyle topluma cami dışında da liderlik yapmaları hedef kitlenin beklentilerinin karşılanması açısından son derece önemlidir. Bu makalede imam hatiplerin hadis ve sünnet konusundaki bilgi ve algıları, eksikleri ve beklentileri Uşak ilinde görevli 135 imam hatibe uygulanan anket cevaplarına göre tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: İmam hatip, Eğitim, Vahiy, Hadis, Sünnet, Hadis dersi, Hutbe.

Absract

The imam orators perform a very important task for society. Today, it is not enough to have a high school level education and to use only traditional methods in order to carry out this task successfully. For this reason, it is imperative for the imams to have sufficient culture in religious sciences and have a culture above the average of society in order for them to perform their duties successfully and maintain their dignity in society. In this context, one of the

most necessary religious sciences is the science of hadith. In recent years, the negative propaganda made against the hadiths through the media necessitates that the imam hatipers should be better equipped in the field of hadith science. Because the hadith of Hz. Muhammed are the documents that convey the Sunnah of the our Prophet to us. Rejecting the hadiths also means rejecting the circumcisions that have been accepted for fourteen centuries. Today, community members, who are the target audience of imam orators, have easy Access to information and question everything they hear. They think more rationally and expect scientific explanations, especially in the middle age and under religious issues. Information transferred from a book by reading only does not convince this segment sufficiently. It is extremely important for imam orators to receive education at the highest level, to satisfy the target audience in terms of knowledge and culture, and to lead the society outside the mosque with their projects and activities in order to meet the expectations of the target audience. In this article, information and perceptions of imam orators about hadiths and sunnah, deficiencies and expectations were tried to be determined according to the survey answers applied to 135 imam hatip in charge of Uşak province.

Key words: Imam hatip, Education, Revelation, Hadith, Sunnah, Hadith lesson, Sermon.

Giriş*

Bir din görevlisi mesleki yönden ne kadar iyi yetişirse öz güveni ve mesleki başarısı da o derece yüksek olur. İmam hatipler hizmetleri karşılığında cami cemaati nezdinde her ne kadar saygınlık sahibi olsalar da toplumun tüm kesimleri nezdinde saygınlıklarını ancak faaliyetleri ve kendilerini her kesimden insana kabul ettirdikleri oranda kazanabilirler. İmam hatiplerin hedef kitlesi toplumun %20'sini bile temsil etmeyen beş vakit namaza gelen cami cemaatiyle sınırlı değildir. Bu sebeple imam hatiplik, İlahiyat Fakültesi mezunlarının hatta yüksek lisans ve doktora yapmış olanların daha başarılı yürütülecekleri bir görevdir. Ancak şunu üzümlere söyleyebiliriz ki imamlık ve müezzinlik lisans mezunu olanların çoğunluğunun ilk tercihi olmadığı gibi,

---

* Bu makale 12.7.2017 tarihinde sonuçlandırılan “Cami ve İrşat Faaliyetlerinde Hadis Sünnet Uygulamaları” başlıklı proje kapsamında yapılan anket verilerine dayanılarak hazırlanmıştır.

görevli iken fakülte bitiren veya lisansüstü eğitimini tamamlayanların genellikle devam ettirmek istedikleri bir görev de değildir. Bunun sebeplerini saymak gerekirse bizim kanaatimize göre göreve isteksiz olarak başlamak, görevin bağlayıcılığı, cemaat profilinin daha çok yaşlı ve eğitim seviyesi düşük kimselerden oluşması, yapılan görevin yeterli derecede itibar kazandırdığının düşünülmemesi, kurum içi yükselme prosedürünün Milli Eğitim Bakanlığı'nda olduğu gibi sabit kriterlere göre işletilememesi, beklentilerin yeterli derecede karşılanamaması ve kurum içi kırgınlıklar vb. hususlardır.

Din toplumun en önemli yapı taşlarından ve en güçlü dinamiklerinden birisi hatta birincisidir. Bu sebeple devletin ve toplumun birliği açısından dinin ve dini temsil ettiği düşünülen kişilerin gücü ihmal edilemez. Çünkü din yanlış kişilerin elinde çok etkili bir silaha dönüşebilir. Devletler dini ve ona bağlı olan kurumları önemserler. Ülkemizde de bu görevle sorumlu olan resmi kurum Diyanet İşleri Başkanlığı'dır. DİB'in farklı birimleri olmakla beraber en göz önünde olan ve halkın her kesimine ulaşan mensupları muhakkak ki taşrada görev yapan imam hatiplerdir. Her gün beş vakit okunan ezanlar ve kılınan namazlarla camiler ve imam hatipler DİB'in görünen yüzü ve itibarıdır. Bu sebeple camilerin ve imam hatiplerin beklenti ve ihtiyaçları karşılayacak düzeyde donanımlı olmaları son derece önem arz etmektedir.

İmam hatiplik, İmam Hatip Liseleri ve İlahiyat Fakülteleri'nin mezun ettiği öğrencilerin önemli bir kısmının istihdam edildiği bir görev olmakla birlikte aynı zamanda DİB bünyesinde çalışan personelin de en az yarısını imam hatipler oluşturmaktadırlar. 22.06.1965 tarih ve 633 sayılı "Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun" ile "Toplumun din konusunda aydınlatmak" görevi verilen Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 2018 yılı için toplam harcama tutarı 8.354.936.203 TL, 2019 yılı için Merkezi Bütçe Kanunu ile ayrılan bütçesi ise 10,445,979,000 TL (yaklaşık 10,5 milyar)'dır. DİB'in toplam personel sayısı yaklaşık 144 bin, bunlar içerisinde imam hatiplerin sayısı ise 72345'tir (60320 imam hatip, 12025 müezzin kayyım). Bu rakama ilaveten Kuran Kursu Öğreticisi olarak görev yapanların sayısı da 19051'dir.¹ Bu devasa kurum ve yetişmiş eleman gücüne pek çok görev düşmekte olup, ifa ettikleri

¹ Sürekli yeni alımlar yapılması ve emekli olanlar sebebiyle bu rakamlarda farklılıklar söz konusu olabilir.

görev de devlet ve vatandaşlar için stratejik açıdan son derece önem arz etmektedir.

İslam dini iyiliği yapmayı ve yaymayı, kötülüğü yapmamayı ve engellemeyi bir görev olarak her Müslümana yüklemektedir.² Bu sebeple sadece imam hatiplere değil, Müslüman olan herkese gücü nispetinde bazı görevler düşmektedir. Hz. Peygamber'in, ashabının ve örnek Müslümanların hayatı bu görev uğruna yapılan fedakârlık örnekleriyle doludur. Ancak günümüzde bu işle uğraşmaları için görevlendirilen ve kendilerine yaptıkları görev mukabilinde ücret ödenen imam hatiplerin görevlerini hakkıyla yapabilmeleri için mesleğin gerektirdiği donanımına sahip olmaları ve sergiledikleri fedakârlıklarla toplum için örnek ve önder konumunda olmaları gerekmektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun'un 1. maddesine göre DİB'in görev tanımı şu şekilde yapılmaktadır:

"İslam Dininin inançları, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek üzere Cumhurbaşkanlığına bağlı Diyanet İşleri Başkanlığı kurulmuştur."

Aynı kanunun 3. maddesinde ise Diyanet İşleri Başkanı ve görevleri şöyle tanımlanmaktadır:

"Başkanlığın en üst amiri olan Diyanet İşleri Başkanı, Başkanlığı temsil eder. Başkan din hizmetlerinin etkin ve verimli sunulması için gerekli tedbirleri alır. Bu amaçla; kaynakların etkin kullanımını sağlar; hizmetlerin düzenlenmesi, yürütülmesi, koordinasyonu ve denetlenmesi görevlerini yerine getirir; strateji, hedef ve performans kriterlerini belirleyip uygulanmasını temin eder; din hizmetleri ile ilgili ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapar. Başkan, Başkanlığın görev alanına giren konularda meydana gelen gelişmelere ve ihtiyaçlara göre birimlere görev verir."

Kanunun 12. maddesinde ise imam hatiplerin görev tanımı şu şekilde yapılmaktadır:

² Bu konuyla alakalı ayetlerden olan Âl-i İmrân suresi (3), 104. ayeti şöyledir: "Sizden hayra çağırıp, iyiliği emreden ve çirkin olan şeylerden sakındıran bir topluluk olsun. İşte kurtuluşa erenler onlardır."

(وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ).

“İmam-hatip ve müezzin-kayyımlar, cami ve mescitlerde din hizmetlerini yürütmek ve dinî konularda toplumu bilgilendirmekle görevlidir.”

Kanunla kurulan ve din hizmetlerini yürütmekle görevli resmi bir kurum olan Diyanet İşleri Başkanlığı görevini idari personel, vaizler ve imam hatipler aracılığıyla yapmak durumundadır. Bu nedenle kanun ve yönetmeliklerle belirlenmiş görevlerin yerinde ve zamanında uygulanması önem arz etmektedir. Başkan, yardımcıları ve daire başkanları ne kadar iyi planlama yaparlar ve alt birimler de bunları ne kadar iyi uygularlarsa, elde edilen sonuçlar da o derece verimli olur. Başkanlığın başarısı müftü, vaiz ve imam hatiplerin başarısıyla doğru orantılıdır. Çünkü bütün yönetmelik maddelerini ve planlanan çalışmalarını uygulayanlar müftülüklerdir. Müftülerin başarısı da yine büyük oranda vaizler ve imam hatiplerin eliyle gerçekleşmektedir. Bir imam hatibin başarısı ve toplumdaki saygınlığını belirleyen ise bilgi ve becerisi yanında sergilediği fedakârlığı, yaşadığı topluma katkısı ve rehberliğidir.

Bu makalede değerlendireceğimiz ankete vaiz ve murakıplar katılmadığı için burada onlar hakkında bir değerlendirme yapılmayacaktır. Bu durum anketimizin eksik kalan yönlerinden birisidir. Yüksek lisans veya doktora seviyesinde bir tez çalışmasıyla bu eksiklerin tamamlanması ve daha mükemmel sonuçların elde edilmesi oldukça faydalı olacaktır. Bu konularda DİB'in bazı anketler yaptığı ve programlar düzenlediği bilinmektedir. Ancak bu anket sonuçları kurum dışındakilerle paylaşılmadığı için alıntılama ve yaptığımız anketin sonuçlarıyla kıyaslama yapma imkânına sahip değiliz. DİB müftü, vaiz ve diğer personeli de kapsayacak şekilde anketler yapması hatta bunu halka indirgeyip cami cemaatine ve cami dışındaki vatandaşlara da uygulamasının kurumsal ve toplumsal sorunların tespiti ve alınacak önlemler konusunda daha fazla yol gösterici olacağını düşünüyoruz.

DİB personelinin yarıdan fazlasını oluşturan İmam hatipler için yapılan görev tanımlaması, DİB için yapılan görev tanımlamasının ne kadarını karşılamaktadır sorusunun cevabı elbette tartışılabilir. Ancak bu konu makalemizin konusu olmadığı için değerlendirme de yapılmayacaktır. Bizim bu makalede Uşak ilinde görevli imam hatiplere uyguladığımız anket sonucuna göre ele almaya çalışacağımız ana konu şudur: İmam hatiplerin başarılı bir görev yapabilmek için sahip olmaları gereken eğitimin ve donanımın bir parçası

olarak hadis/sünnet algıları nedir ve hangi oranda bilgi ve birikim sahibidirler. Bu bilgi ve birikim başarılı bir görev yapabilmeleri için yeterli midir?

İmam hatiplerin anket sorularına verdikleri cevaplar SPSS programı ile değerlendirilip konu benzerliklerine göre farklı başlıklar altında yorumlanacaktır. Ayrıca daha önce aynı konuda yapılmış olan farklı araştırma sonuçlarından da istifade edilecektir.

Uşak ilinde şehir merkezi ve köylerde görevli 27'si 4/B'li olmak üzere toplamda 220 imam hatip ve 61 müezzin-kayyım görev yapmaktadır. Anketimize katılan imam hatip sayısı ise 135 olup tamamı Uşak İl Müftülüğüne bağlı olarak görev yapmaktadırlar. Bunların içerisinde müezzin kayyım olanların sayısı çok azdır. Aldıkları eğitim ve yaptıkları görev itibarıyla hemen hemen aynı kabul ettiğimiz için onların cevapları da imam hatiplerin cevaplarıyla birlikte değerlendirilmiştir. Ayrıca imam hatiplik mesleğinde bayan personel olmaması sebebiyle DİB bünyesinde görev yapan bayanların yeterlilik durumlarını değerlendirme imkânımız olmamıştır. Bu da anketimizde eksik kalan yönlerden bir diğeridir. Ankete katılan 135 imam hatibin mesleki kıdem ve eğitim durumu şu şekildedir:

Mesleki kıdem	Sayı	%	Eğitim durumu	Sayı	%
1-5	25	18,5	İHL	22	16,4
6-11	34	25,2	A. Öğretim Ön Lisans	95	70,9
12-17	15	11,1	İlitam	9	6,7
18-30	61	45,2	İlahiyat ve dengi	8	6
			Hatalı cevap	1	0,7
Toplam	135	100	Toplam	135	100

Anketteki katılan imam hatiplerin 124'ü (%92,5) evli, 10'u (%7,5) bekârdır. Yine 16'sı (%11,9) resmi görevleri dışında proje yönettiklerini belirtirken, 119'u (%88,1) her hangi bir proje yönetmedikleri şeklinde cevap vermişlerdir.

128 (%94,8) imam hatip "Göreve isteyerek ve severek mi başladınız?" sorusuna *evet*, 7'si (%5,2) ise *hayır* diyerek cevap vermişlerdir. Buna mukabil "Gö-

revinizi halen isteyerek ve severek mi devam ettirmektesiniz?" sorusuna 124'ü (%91,9) *evet* cevabı verirken, 11'i (%8,1) *hayır* şeklinde cevap vermişlerdir.

"Maaşınız kadar ücret alabileceğiniz başka bir iş imkanınız olsa görev değişikliği yapar mısınız?" sorusuna ise cevap olarak imam hatiplerin 31'i (%23) *evet*, 104'ü (%77) ise *hayır* şikkını işaretlemişlerdir. Yine bu sorunun teyidi mahiyetinde olan "Din hizmetleri görevlilerinin hizmetleri karşılığında ödenen ücreti tam olarak hak ettiklerini düşünüyor musunuz?" şeklindeki bir diğer soruya ise 102 (%75,6) imam hatip *evet*, 33 (%24,4) imam hatip ise *hayır* cevabı vermişlerdir.

Ankete katılan imam hatipler arasında hafız olanların sayısı 31 (%23), hafız olmayanların sayısı ise 104 (%77)'tür. Bazen kendim hutbe yazarım diyenlerin sayısı 46 (34,1), yazmam diyenlerin sayısıysa 89 (%65,9)'dur. Değişken soruların en önemlisi kanaatimizce "Kendimi mesleki alanda yeterli görürüm" olup, imam hatiplerin 21'i (%15,6) bu soruya *evet* cevabı verirken, 113'ü (83,7) *hayır* cevabı vermişlerdir. Bu girişten sonra anket sorularına verilen cevapların değerlendirilmesine geçebiliriz.

1. İmam Hatiplerin Hadis Eğitimleri ve Yeterlilik Durumları

Halen görevde olan imam hatiplerin önemli bir kısmı İmam Hatip Lisesi mezunudur. Sonradan Açık Öğretim Fakültesi kanalıyla ön lisans veya lisans tamamlayanlar varsa da yüz yüze eğitim görmedikleri için hadis konusunda yeterli bir eğitim aldıklarından bahsetmek pek mümkün değildir. Bu sebeple önemli sayıda imam hatibin fiili olarak aldığı hadis eğitimi İmam Hatip Lisesinde gördüğü hadis derslerinden ibarettir. Son yıllarda atanan imam hatiplerin çoğunun İlahiyat Fakültesi mezunu olması ise memnuniyet verici bir gelişmedir.

Özellikle 2000'li yıllarda TV ve internet kanallarında hadisle alakalı farklı tartışmalar gündeme getirilmekte, hadis karşıtı söylemler sıklıkla dillendirilmektedir. Hadis karşıtlığını dillendirenlerin bazıları maalesef hadisleri orijinal dilinden okuyup anlayabilecek durumda da değillerdir. Bazen basit örnekler üzerinden yürütülen itirazlar bu ilme vakıf olmayan genç ve orta yaş Müslümanların zihinlerini bulandırmaktadır. Buna ilaveten İslam karşıtı kimşelerin Hz. Peygamber'in Hz. Âişe ile evlilik yaşı vb. yöresel ve kültürel uygulamaları eleştiri konusu yapmaları zihinlerdeki soru işaretlerini artırmakta buna akademik ünvanlı veya tanınmış araştırmacıların hadis karşıtlığı olarak

yorumlanabilecek sözleri de eklenince hadisler konusundaki olumsuz algılar yaygınlaşmaktadır. İmam hatiplerin, İHL’de okudukları hadis ders içeriği bu tartışmalara cevap bulabilecekleri bir muhtevaya sahip değildir. Bu sebeple konu hakkında güncel yayınları takip etmeyen ve kendilerini yenilemeyen imam hatipler ister istemez muhatap oldukları soru karşısında tatmin edici net cevaplar bulamayacaklardır.

İmam Hatip Liselerinde uzun yıllar öğretmenlik yapmış bir eğitimci olarak şunu söyleyebilirim: 2017 yılına kadar okutulan ders kitabı güncel olmaktan uzak olduğu gibi muhteva açısından da yetersizdir. Mesela Şiilerin, Mu’tezilenin, Sûfilerin ve oryantalistlerin hadis anlayışlarına kitapta hiç yer verilmemektedir. Uydurma hadisler konusu yetersiz seviyede kalmakta, müteşabih hadisler, fitten ve melâhim gibi hem yanlış anlamaya hem de suiistimale müsait konulara değinilmemektedir. Oysa bu konuların çoğu güncel tartışma konuları arasında yer almaktadır. İmam Hatip öğrencilerinin bir kısmının muhafazakâr ve sohbet ortamlarında bulunan ailelerin çocuklarından oluştuğunu ve bu durumun öğrencilerde farklı fikirlerin oluşmasında etkili olduğunu söyleyebiliriz. Bu ön bilgilerden sonra anket sorularının cevaplarına geçebiliriz.

1.1. İHL Hadis Ders Kitabı Hakkında Görüşler

Ankete katılan imam hatiplerin %16,4’ünün İmam Hatip Lisesi mezunu, %70,9’unun ise Açık Öğretim Ön Lisans mezunu olduklarını göz önünde bulundurduğumuzda toplamda %87,3’ünün fiili olarak katıldıkları tek ders İHL Hadis dersidir. Bu sebeple imam hatiplerden değerlendirmeleri istenen ders kitabı da İHL Hadis ders kitabıdır.

Soru 10) İmam Hatip Lisesi’nde okutulan hadis ders kitabının meslek hayatımda karşılaştığım sorunları çözecek nitelikte hazırlandığı kanaatindeyim.

	Sayı	%
Tamamen Evet	5	3,7
Büyük Ölçüde Evet	24	17,9
Kararsızım	33	24,6
Büyük Ölçüde Hayır	40	29,9

Kesinlikle Hayır	32	23,9
Toplam	134	100

Bu soru imam hatiplerin hadis eğitimini değerlendirmek için bize önemli sonuçlar vermiştir. Tabloda da görüldüğü üzere sadece 5 imam hatip yani %3,7 oranında İmam Hatip Lisesinde okudukları hadis ders kitabının yeterli olduğuna *tamamen evet* diyerek olumlu cevap vermişlerdir. Oysa *kesinlikle hayır* diyenlerin oranı ise %23,9'dur. Bu aynı zamanda okunan hadis dersinin yeterliliği için de verilmiş bir cevap durumundadır. *Büyük ölçüde evet* diyenleri de eklediğimizde hadis ders kitabını yeterli bulanların oranı %21,6'ya çıkmakta buna karşılık yine *büyük ölçüde hayır* diyenleri eklediğimizde hadis ders kitabını yeterli bulmayanların oranı %53,8'e çıkmaktadır. *Kararsızların* oranı *tamamen evet* ve *büyük ölçüde evet* diyenlerin oranından daha fazladır. Bu durumda şu ortaya çıkmaktadır; imam hatipler İHL'de okudukları hadis ders kitabını yeterli bulmamaktadırlar. Kanaatimize göre bunun sebebi ders kitabında pratikte pek lazım olmayan bazı konulara gereğinden fazla yer verilirken, güncel konuların ihmal edilmiş olmasıdır.

Milli Eğitim Bakanlığı öğrenci ve öğretmenlere yönelik anketler uygulayarak bu sorun ve eksiklikleri tespit etme yoluna gitmesinin, çözüm yollarını kolaylaştıracağını ve dersleri kesinlikle daha verimli hale getireceğini düşünüyoruz. Görebildiğimiz kadarıyla MEB, 2010'lu yıllardan itibaren öğretmenlerden gelen tekliflere daha ciddi yaklaşmaktadır. Ancak bütün bunlara rağmen hadis ders kitabı 2018 yılına kadar güncellenmemiştir. Bir ara resim ve tablolarda iyileştirme çalışması yapılmış ancak ders içeriği konusunda hiçbir değişiklik yapılmamıştır. Hadis dersinin başarısı büyük oranda ders öğretmenin başarısına bağlı olarak yürümektedir.

Soru 11) İHL'de okuduğum hadis ders kitabında hadis alanı ile ilgili olarak imamların karşılaştıkları bazı önemli konulara yer verilmediği kanaatindeyim.

	Sayı	%
Tamamen Evet	24	18

Büyük Ölçüde Evet	43	32,3
Kararsızım	29	21,8
Büyük Ölçüde Hayır	29	21,8
Kesinlikle Hayır	8	6
Toplam	133	100

Bu sorunun cevapları bize konuyu yeniden değerlendirme imkanı sunmaktadır. Ders kitabında *hadis alanı ile ilgili olarak imamların karşılaştıkları bazı önemli konulara yer verilmediği kanaatindeyim görüşüne tamamen evet ve büyük ölçüde evet* diyerek katılanların oranı %50,3 yani yarıdan fazladır. 10. soruda *İmam Hatip Lisesi'nde okutulan hadis ders kitabının meslek hayatımda karşılaştığım sorunları çözecek nitelikte hazırlandığı kanaatindeyim görüşüne büyük ölçüde hayır ve kesinlikle hayır* diyerek katılmayanların oranı da %53,8 yani yarıdan fazla çıkmıştı. Bu iki sonuç okunan ders kitabının yetersiz bulunduğunu teyit etmektedir. Kararsızların oranı 10. soruda %24,6 bu soruda ise %21,8 olarak yani birbirine yakın oranlarda çıkması da cevaplarda tutarlılık anlamına yorumlanabilecek bir diğer veridir.

Burada yapılması gereken İmam Hatip Lisesi mezunu olan başta imam hatipler ve diğer alanlarda çalışanlara yönelik anket uygulaması yapmak ve ders içeriğine eklenmesi gereken konuları anket sonuçlarına göre yeniden güncellemektir.

1.2. Kendini Yeterli Görme

Soru 1) Cemaati irşâd konusunda yeterli hadis bilgisine sahibim.

	Sayı	%
Tamamen Evet	10	7,4
Büyük Ölçüde Evet	37	27,4
Kararsızım	49	36,3
Büyük Ölçüde Hayır	33	24,4
Kesinlikle Hayır	6	4,4
Toplam	135	100

10 ve 11. soruların cevaplarında imam hatiplerin İHL’de okudukları hadis ders kitabını yetersiz bulduklarını görmüş ve hadis konusunda iyi bir eğitim almadıkları çıkarımında bulunmuştuk. Acaba kendilerini yeterli görme konusunda bu eksiklik devam etmekte midir, yoksa imam hatipler eksiklerini tamamlayarak en azından mesleki yeterlilik kazanmışlar mıdır sorusunun cevabını arayacak olursak;

Cemaati irşâd konusunda yeterli hadis bilgisine sahibim görüşüne kesinlikle hayır diyerek katılmayan imam hatiplerin oranı %4,4 olarak çıkmıştır. *Büyük ölçüde hayır* diyenlerin oranıysa %24,4’tür. Toplamda %28,8 olan bu oran imam hatiplerin 1/4’ünden fazlasının kendisini yetersiz gördüğü anlamına gelmektedir. Bu soruda kararsızların oranı da %36,3 ile diğer soruların cevaplarına oranla yüksek çıkmaktadır. Kararsızları dağıttığımız zaman kendisini yetersiz gören imam hatiplerin oranı 1/3’ü geçmektedir ki, bu ciddiye alınması ve eksiklerin telafisi için eğitim programları düzenlenmesini gerektirici bir durumdur. Bu soruda kendisini yeterli görenlerin sayısı 10 olup %7,4’lük bir orana tekabül etmektedir. *Büyük ölçüde evet* diyenlerin oranı ise %27,4’tür. Böylece kendisini yeterli görenlerin sayısı toplamda 47 olup %34,8’lik bir dilime tekabül etmektedir.

Bu tablodan anlaşıldığı kadarıyla imam hatiplerin yaklaşık 1/3’ü hadis konusunda kendisini yeterli görürken 1/3’ü yetersiz görmektedir. Buna mukabil kararsızların oranı da yine 1/3 civarındadır.

1.3. Hadisin Sıhhatini Tespit Edebilme Yeterliliği

Soru 5) Bir hadisin sahih olup olmadığının nasıl tespit edileceğini bilirim.

	Sayı	%
Tamamen Evet	19	14,3
Büyük Ölçüde Evet	43	32,3
Kararsızım	38	28,6
Büyük Ölçüde Hayır	26	19,5

Kesinlikle Hayır	7	5,3
Toplam	133	100

Bu soruda verilen cevaplar diğer sorulardaki cevaplara oranla daha müspet gözükmetedir. Bir hadisin kaynağını bulmak için 20 sene öncesine kadar Concordance, mevsû'ât, mu'cem ve etrâf kitapları gibi kaynaklardan yardım alınırdı. Ancak günümüzde el-Mektebetü'ş-şâmile vb. bilgisayar programları hatta internetten hadis metnini yazarak hadisin kaynağının bulunabileceği programları kullanmak daha yaygın yöntemlerdir. Akıllı cep telefonlarına yüklenebilen programlar da vardır. Ancak teknolojiye yabancı olanların bu tür programları kullanması pek mümkün değildir. Hadisin sıhhatini tespit ise daha çok uzmanlık ve tecrübe gerektiren bir konudur. Hadisin iki bölümünden birisi olan isnâd hadisi Hz. Peygamber'e kadar ulaştırılan raviler zinciridir. Bu raviler arasında kopukluk olmaması ve tamamının güvenilir olması durumunda sened sahih olmuş olur. İkinci olarak hadisin metni incelenir. Şayet metin Kur'ân'a, sahih sünnete, tarihi verilere aykırı değil ve alimlerin aradığı diğer şartları da taşıyorsa o zaman hadise sahih denir. Bu sebeple bir hadisin sıhhatinin nasıl tespit edeceğini bilmek çok iyi eğitim almayan ve kaynakları okuyup anlayacak derecede Arapça bilmeyenlerin yapabileceği bir iş değildir. Ancak imam hatiplerin %14,3'ü *tamamen evet*, %32,3'ü de *büyük ölçüde evet* diyerek bu işin üstesinden gelebileceklerini söylemektedirler ki bu oran %46,6 ile imam hatiplerin yarıya yakınına kapsamaktadır. *Büyük ölçüde hayır* diyenlerin oranı %19,5, *kesinlikle hayır* diyenlerin oranı %5,3 olup toplamda %24,8 etmektedir. Bu durumda %28,6'lık kararsızları da dağıttığımızda hadisin sıhhatini nasıl tespit edeceğini bilenlerin oranı yarıdan fazla olmaktadır. 1. soruda (*Cemaati irşâd konusunda yeterli hadis bilgisine sahibim*) kendisini yeterli görenlerin sayısı toplamda 47 olup %34,8'lik bir dilime tekabül etmekteydi. Bu soruda ise daha zor olan bir konu yani hadislerin sıhhatini tespit edebilirlik durumu sorulmuştu ki imam hatiplerin yarıdan fazlasının kendisini yeterli görmesi soruyu yanlış anlamalarından kaynaklanmaktadır. Kanaatimizce bu soruda kendilerini yeterli görenler, bir hadisin bilinen hadis kitaplarında (*Kütüb-i sitt'e*'de) geçmesini, sahih olduğunun tespiti olarak yorumlamışlardır. Çünkü 31. soruda (*uydurma hadisler konusunda kesinlikle yeterli bilgiye sahibim*) imam hatiplerin %47,4'ü *büyük ölçüde hayır*, %15'i *kesinlikle hayır* ceva-

bı vermişlerdi. Toplamda %62,4 oranında kendisini uydurma hadisler konusunda yeterli bilgi sahibi olarak görmeyen imam hatiplerin, %46,6 oranında hadisin sıhhatini tespit edebilmesi muhal bir durumdur. Bu durumda soru kısmen yanlış anlaşılmış veya hadisin sıhhatini tespit etmek, geçtiği kaynağı tespit etmek olarak anlaşılmış olabilir diye düşünmekteyiz.

2. İmam Hatiplerin Hadis-Sünnet Algıları

2.1. Hadis ve Sünnetin Mahiyeti

Bir hadis sened ve metin olmak üzere iki bölümden oluşur. Kelime manası söz demek olan hadis, senedi ister *muttasıl* ister *munkatı'* olsun *merfû'* bir yolla Hz. Peygamber'in söz, fiil ve takrirlerini (onaylarını) bize sarâheten (açıkça) veya hükmen bildiren her türlü rivayetin genel adıdır. Bir hadis "Hz. Peygamber şöyle buyurdu, şöyle yapardı, yanında şöyle söylendi veya şöyle yapıldı da bunu reddetmedi" şeklinde doğrudan Hz. Peygamber'e isnâd ediliyorsa *sarâheten* isnâd edilmiş olur.

İsrâiliyyâttan heberler aktarmayan bir sahâbînin geçmiş ümmetlerle ilgili olarak, bir ayetin sebab-i nüzûlü olarak veya fiten, melâhim, kıyamet halleri gibi konularda yahut yapılması helal, haram, günah veya küfür olan fiiller gibi konularda söylediği sözler, Resûlullâh'tan işittiğini veya gördüğünü açıklamasa bile *hükmen merfû'* hadis kabul edilirler (Babanzâde Ahmed Nâim Efendi, 1982: I, 134).

Merfû' hadisin isnâdında bir kopukluk yoksa bu hadise *müsned* denir. Şayet ravilerinden birisinde zabt kusuru varsa *hasen*, isnâdda sahâbî düşmüşse *mürsel*, sahâbe dışında birisi düşmüşse veya meçhul birisi varsa *munkatı'* adını alır. *Merfû'* bir hadis isnâdında bulunan kusuruna göre zayıf hadis çeşitlerinden birisinin adını alır. Şayet isnâdı *muttasıl*, ravileri adalet ve zabt şartlarını taşıyor, metni de şâz değilse *sahih*, sika ravilerin rivayetine aykırı ise *şâz*, senedinde yalancılığı tespit edilen bir ravisi varsa *mevzû'* (uydurma) adını alır.

Hadisin bölümlerinden ikincisi ise metindir. Metin, sünnet veya haberin aktarıldığı sözlerden oluşur. Yani *metin* rivayet edilen hadisin anlam ve hüküm ifade eden asıl kısmıdır. Senedin kendisinde nihayet bulunduğu söz olarak da tarif edilmiştir (Kâsımî, 1433/2012: 342). Hadisin senedi, metnin Hz. Peygamber'e nisbetinin sıhhatini tespit edebilmek için zikredilmektedir. Hadisin

metni ise emir, nehiy, ruhsat, terğîb, terhîb, ahlak, şemâil, mebde', me'âd vb. konularda Hz. Peygamber'e nisbet edilen bir söz veya fiili ümmete aktarmak adına kayda geçirmek anlamına gelmektedir. Hadiste hüküm çıkartılan asıl önemli kısım metindir. Bir diğer ifadeyle hadisle aslında kast edilen metin kısımındır. Bu sebeple hadis metninin Müslümanlar için bağlayıcı bir tarafı bulunmaktadır. Bunun yanında hadis dinin kaynaklarından kabul edildiği için İslâm'a ve Hz. Peygamber'e inanmayan kimselerin eleştirilerine de muhatap olması kaçınılmazdır. Bütün bunları göz önünde bulundurduğumuzda metnin sıhhat açısından kabul edilebilir olması için bazı şartları taşıması gerekmektedir.

Hadisin metni Hz. Peygamber'in ağzından çıktığı gibi kelimesi kelimesine aynen aktarılmışsa, buna *lafzen rivayet* denir. Hadis aynı manaya gelen benzer lafızlarla rivayet edilmişse, buna da *manen rivayet* denir. Kitaplarda kayıtlı hadislerin tamamına yakını manen rivayettir.

Hadisçiler bir rivayeti kabul ederken öncelikle ricaline yani senedine bakarlar. Kur'ân'a, sahih sünnete ve kabul görmüş diğer esaslara ters düşmeyen bir rivayet, müteşâbihattan olsa bile, ricalini güvenilir bulmaları durumunda onu eserlerinde zikredebilir, hadis metnine "*Resûlullah bunu kesinlikle söylemez*" gibi bir anlayışla yaklaşmazlar. Müteşâbihattan olan bu türden rivayetler hadis kitaplarında yer almaktadır. Ancak ahkâm hadisi olmadıkları için kelimeler ve fıkıh gibi ilimlerde delil olarak kullanılmadıkları gibi bağlayıcı hükümler de çıkartılmaz. Buhârî, Müslim ve diğer büyük hadisçilerin eserlerinde yer verdikleri müteşâbih rivayetleri, hadis ilminin kabul görmüş kaide-leri dışında bir yolla reddetmek aynı zamanda bu muhaddisleri cerh etmek anlamına da gelmektedir.

Hadis âlimleri kendilerine hadis kapsamında ulaşan rivayetleri eserlerinde farklı usullerle toplamışlardır. Bazı âlimlerin hadis kabul şartları oldukça sıkı iken bazılarınınki biraz gevşek olabilmektedir. Kabul şartlarını sıkı tutanlara müteşâbih, gevşek tutanlara ise mütesâhil denir. *Kütüb-i sitte* olarak bilinen altı hadis kitabı merfû' hadisleri derleyen kitaplar arasında en güvenilir bulunan kitaplardır. Ancak bunun anlamı *Kütüb-i sitte'* de hiç zayıf, şaz veya uydurma hadis yoktur demek değildir. Mesela Tirmizî verdiği hadisin senedinde bir raviye eleştiri varsa onu da zikreder, yine İbn Mâce kitabına kendi

memleketi olan Kazvin hakkında uydurma hadis aldığı gerekçesiyle eleştirilir. Bunun dışında Buhârî ve Müslim'in rivayet ettiği bazı hadislerin metinleri veya Şii, Hâricî kökenli kimselerden hadis almaları eleştirilir. Bu konuların detayına girmek ana konumuzdan uzaklaşmamıza sebebiyet vereceği için bu kadarını söylemekle yetinmek istiyoruz. Ancak özet olarak şunu söyleyebiliriz; *Kütüb-i sitte* içerisinde geçen her hadis itiraza mahal olmayacak şekilde sahih değildir. Muhaddislerin zaman zaman kendi rivayetlerindeki kusurları aktarmaları ve hadislerin problemlerine dikkat çekmeleri de bu tespiti doğrulamaktadır.

Sünnet, Hz. Peygamber'in söz, fiil ve takrirlerine denir. Onun yaratılıştan gelen özellikleri ve huyları da sünnet kapsamında değerlendirilir. Yani sahabenin bizzat şahit olduğu sünnet, sonraki nesillere hadisler aracılığıyla nakledilmiştir. Bu sebeple Hz. Peygamberin sözlü tavsiyeleri, fiil ve takrirleri sünnet, onların rivayet edildiği metinler ise hadistir. Şayet hadis sahih ise, o hadisin ihtiva ettiği sünnet de sahih olmuş olur. Zayıf hadisler de aynı şekildedir. Fedâil ve ahlak gibi konularda zayıf rivayetlerle bazı şartlar dâhilinde amel etmek caiz ise de, fıkıh ve akaidle alakalı konularda durum böyle değildir. Hz. Peygamber'in zamanın ve kültürün şartları gereği yaptığı bazı fiiller de bağlayıcı olarak birebir yapılması gereken sünnetler değildir. Mesela onun giydiği elbisenin rengi ve imal edildiği yerin kumaşından bir elbise yaptırmak gerekmemektedir. Yine Hz. Peygamber'i taklit etmek adına kişisel tercihimizin hurma lifi doldurulmuş bir yatak kullanmak olması, günümüzde ailevi huzursuzluklara sebebiyet verebilir. Asr-ı saadette olmayan teknolojinin sağladığı kolaylıklardan istifade etmek de, sünnete muhalefet etmek anlamına gelmez. Hz. Peygamberin tavşan veya keler eti yememesi de yine alışkanlıkları ve kültürüyle alakalıdır. Onun kabağı sevmesi de böyledir. Ancak sevap ummak niyetiyle yapmasa da, *"bu benim Hz. Peygamber'e olan sevgimi perçinlemektedir"* düşüncesiyle sıkça kabak yiyen kimseye de bir şey denemez. Burada şunu da ifade edelim; mübah olan bir şeyi ma'rûf ve makbul bir amaç için yapmak müstahsen ve sevap olabilir. Meselâ yemek yemek mübah yani sevabı veya günahı olmayan bir davranıştır. Ancak misafir utanmasın diye ona eşlik etmek niyetiyle yemek veya oruç tutanın *"hastalanıp bitap düşersem başkalarına yük olurum, görevlerimi aksatırım"* düşüncesiyle sahurda karnını doyurması farklı bir durumdur.

Alimler Hz. Peygamber'in sünnetlerini çeşitli şekillerde sınıflandırmışlardır. Bu konudaki ayrıntılı taksimat dipnotta atıfta bulunduğumuz makalede ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır (Sakallı, Sünnetin Bağlayıcılık Açısından Taksimi, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl 1995, sayı 2, sayfa 39-102). Ancak şu kadarını söyleyelim ki, bu taksimlerden anlaşıldığı üzere Hz. Peygamber'in kulluk niyetiyle yapmadığı veya ahlâkî ve insânî bir amaç gütmeksizin yaptığı, ya da şartlar gereği zorunlu olarak yaptığı ve özel olarak tavsiye de etmediği fiilleri zevâid sünnetler kapsamındadır. Bu türlü fiiller mübâh kapsamında olup, kulluğun gereği veya dinin tavsiyesi niteliğinde olmadıkları gibi bağlayıcı da değildir.

2.2. Hadis ve Sünnet Vahiy Mahsulü müdür?

Soru 13) Hadis ve sünnet Kur'an gibi vahye dayalı bilgilerdir.

	Sayı	%
Tamamen Evet	33	25,2
Büyük Ölçüde Evet	48	36,6
Kararsızım	22	16,8
Büyük Ölçüde Hayır	10	7,6
Kesinlikle Hayır	18	13,7
Toplam	131	100

Tabloda görüldüğü üzere Uşak ilinde görevli imam hatiplerin %61,8'i, yani yarısından fazlası *tamamen evet* ve *büyük ölçüde evet* diyerek sünnetin vahye dayalı bir bilgi olduğu yönündeki görüşe katılmaktadırlar. %16,8 kararsız olmasına karşılık *büyük ölçüde hayır* ve *kesinlikle hayır* diyenlerin oranı ise %21,3'tür. Bu tabloya göre %13,7 *kesinlikle hayır* diyerek sünnetin bağlayıcılığı konusunda olumsuz görüşe sahiptirler. Kanaatimizce bu oran %10'u geçmemeliydi. Ancak sorunun *hadis ve sünnet* şeklinde sorulmuş olması sonucu etkilemiş gibi gözükmektedir. Şayet sadece sünnet sorulmuş olsaydı bu oran düşerdi diye düşünmekteyiz.

Soru 27) Tıbb-ı Nebevî'nin (Peygamberimizin çörek otunun ölüm hariç her derde deva olduğunu söylemesi gibi) tecrübe eseri tavsiyeler değil, Allah'tan alınan bilgiler olduğuna inanırım.

	Sayı	%
Tamamen Evet	11	8,2
Büyük Ölçüde Evet	30	22,4
Kararsızım	51	38,1
Büyük Ölçüde Hayır	30	22,4
Kesinlikle Hayır	12	9
Toplam	134	100

Bu soruya verilen cevaplar yukarıda yer alan 13. sorunun cevaplarla kıyaslandığında çelişki gibi görünen bir sonuç çıkmaktadır. Çünkü yukarıdaki soruda *tamamen evet* ve *büyük ölçüde evet* diyerek hadis ve sünnetin vahye dayalı bilgi olduğunu %61,8 oranında kabul edenler, burada %30,6'ya düşmekte, *kararsızların* oranı da 21,3 puan yükselerek %38,1'e çıkmaktadır. Fakat bunu çelişkiden ziyade, bir örnek üzerinden soru sorulduğunda algı ve cevapların değişmesi şeklinde yorumlamak daha doğru olacaktır.

Yine örneklem üzerinden gidildiğinde hadis ve sünnetin vahiy mahsulü olmadığı görüşünde olanların oranı *büyük ölçüde hayır* ve *tamamen hayır* diyenlere bakarak %31,4'tür. Kesinlikle hayır diyenlerin oranı ise %10'un altındadır. Kanaatimize göre sünnetin vahiyle ilişkisini kabul etmeyenlerin oranı daha düşük, hadislerin sıhhatine güvenmeyenlerin oranı ise daha yüksektir. Yani %10'u geçmeyen bir oranda sünnetin otoritesini sorgulayan bulunmakla birlikte, hadislerin sıhhati konusunda tereddütleri olan imam hatiplerin oranı %10'un üzerindedir. Aşağıdaki sorunun cevapları bu konuda bize yeni bir değerlendirme yapma imkanı sunmaktadır.

Soru 29) Bazı araştırmacıların "*Peygamber uyulması için bir sünnet bırakmadı. O Kur'an'dan hüküm çıkartmayı, onu zamana uyarlamayı öğretti*" fikrine katılıyorum.

	Sayı	%
Tamamen Evet	10	7,6
Büyük Ölçüde Evet	16	12,2
Kararsızım	28	21,4
Büyük Ölçüde Hayır	27	20,6
Kesinlikle Hayır	50	38,2
Toplam	131	100

Burada verilen görüş Müslüman alimlerin değil, müsteşriklerin görüşüdür. Onlar genellikle hadislerin siyasi menfaatler ve mezhep taraftarlığı gibi sebeplerle sonradan uydurulduğu görüşünü savunurlar. Anket sonrasında aramızda geçen diyaloglara istinaden imam hatiplerin büyük çoğunluğunun bu görüşün kime ait olduğunu bilmediklerini, bazı Müslüman araştırmacı ve akademisyenlere ait olduğunu düşündüklerini söyleyebiliriz. Şayet müsteşriklerin hadislere bu düşünceyle yaklaştıklarını bilselerdi, tepkisel cevaplar verebilirler, bu sebeple de çok daha farklı bir sonuç ortaya çıkabilirdi.

Bu soru sünnetin otoritesini tamamen reddeden bir görüş üzerinden kıyaslama yapma imkanı sunduğu için verilen cevapların daha net sonuçlar ortaya çıkardığını söyleyebiliriz. Yukardaki tablodan anlaşıldığı üzere sünnetin otoritesini *tamamen evet* diyerek reddedenlerin oranı %7,6'dır. Bu oran 1. tabloda (13. soru) "*Hadis ve sünnet Kur'an gibi vahye dayalı bilgilerdir*" görüşünü *kesinlikle hayır* diyerek reddedenlere göre %13,6; 2. tabloda (27. soru) "*Tıbb-ı Nebevî'nin (Peygamberimizin çörek otunun ölüm hariç her derde deva olduğunu söylemesi gibi) tecrübe eseri tavsiyeler değil, Allah'tan alınan bilgiler olduğuna inanırım*" görüşünü *kesinlikle hayır* diyerek reddedenlere göre ise %9 idi. Bu üç sorunun cevaplarına göre sonuç %7,6-13,6 arasında çıkmaktadır ki ortalaması %10,6'dır. Kanaatimizce üçüncü tabloda (29. soru) verilen cevaplardan sünnetin otoritesi konusundaki görüşlerin daha da netleştiğini ve sünnetin otoritesini reddedenlerin oranını doğruya en yakın olarak verdiğini söyleyebiliriz. Bizim birebir görüştüğümüz imam hatiplerden edindiğimiz intiba da bu şekilde olup %10'un altında bir oranda bazı imam hatipler, hadisleri reddederek bilinen sünnetler hakkında şüphe oluşmasına sebebiyet veren medyatik araş-

tirmacılarından etkilenmişlerdir. Ayrıca her üç sorunun cevaplarında kararsız olanların ortalaması %25,43 olarak çıkmaktadır ki bu bazı imam hatiplerin hadislerin sıhhati ve sünnetin otoritesi konularında kafalarının karışık olduğunu göstermektedir. Anladığımız kadarıyla hadis/sünnet konusunda kararsız veya olumsuz kanaate sahip olan imam hatipler okudukları hadis dersinden çok, medyadaki tartışmalardan etkilenmektedirler. Kararsızların oranının yüksek olması bu tespitimizi desteklemektedir. Çünkü İmam Hatip Lisesi veya İlahiyat Fakültelerinde okutulan hadis ders içeriği bu görüşleri desteklemekte, aksine sünnetin otoritesini desteklemektedir.

Mehmet Bilen tarafından yüksek lisans tezi olarak hazırlanan ve 2005 yılında bastırılan çalışmada Ankara, Şırnak ve Isparta Eğitim Merkezi'nde kursiyer toplam 213 imam hatibe uygulanan anketten çıkan sonuçlara göre; bireysel sünnetleri bilme konusunda "sünnetin bireysel boyutuyla ilgili sorduğumuz hususların sahih hadislerle sabit olduğunun imamlarca bilinme oranları oldukça yüksek görülmektedir" tespitine yer verilmektedir (Bilen, 2005: 70). Ancak sahih, uydurma ve kudsi hadislerden sorulan örnekleri bilme konusunda başarısız bir tablo karşımıza çıkmaktadır. Mesela sorulan yedi adet uydurma hadise imam hatiplerin çoğunluğu sahih hadis demektedir. En yüksek oranda bilinen uydurma hadis örneği "Ümmetimin âlimleri, İsrâîloğullarının peygamberleri gibidir" rivayeti olup onu bilenlerin sayısı da 213 imam hatip içerisinde sadece 32 kişidir (Bilen, 2005: 72).

DİB veya İl Müftülüklerinin düzenleyeceği eğitim programlarında bu konuların rahatça tartışıldığı ortamlar hazırlanabilirse, burada tespit edilen oranların değişebileceğini söyleyebiliriz.

3. İmam Hatiplerin Hadis Kaynaklarına Sahip Olma Durumları

Soru 4) *Kütüb-i sitte'*nin tamamı şahsi kütüphanemde vardır.

	Sayı	%
Tamamen Evet	59	43,7
Büyük Ölçüde Evet	54	40
Kararsızım	10	7,4
Büyük Ölçüde Hayır	8	5,9

Kesinlikle Hayır	4	3
Toplam	135	100

İslami ilimlerle uğraşan ve din hizmetleri alanında görev yapan kimse-lerin temel kaynaklara sahip olmaları gerekmektedir. Bu sebeple bir imam hatibin de her ihtiyaç duyduğunda elinin altında olması gereken kitaplar var-dır. Fıkıh, tefsir, hadis, akait, İslam tarihi, siyer gibi alanlarda, gerekli durum-larda bakacağı en az birer kaynak sahibi olması her imam hatip için şarttır. Vaaz ve hutbe hazırlarken de bu kaynaklara müracaat etmek gerekmektedir. Şehirlerde görevli imam hatipler halk, okul, müftülük, üniversite kütüphane-leri veya meslektaşlarının kütüphanelerinden yararlanma imkanına sahip olabilirler ancak köylerde görevli olanların gerek duyduklarında bu kaynakla-ra ulaşmaları kolay değildir. Gerçi günümüzde dijital kütüphaneler ve inter-net ortamında pdf olarak yayınlanan kitaplara ulaşmak da mümkündür. On yıldan daha fazla bir zamandır görev yapan imam hatiplerin en azından ihti-yaca cevap verebilecek kadar kitap ihtiva eden bir kütüphane edinmeleri ge-rekmektedir diye düşünüyoruz. Temel kaynakları barındıran bir kütüphane sahibi olmak ise bir imam hatip için isteyerek ve severek görev yaptığının ve kendisini geliştirme gayreti içerisinde olduğunun da göstergelerinden birisi-dir.

Bu sorunun cevaplarından ortaya çıkan tabloya göre imam hatipler *Kü-tüb-i sitte* olarak bilinen altı hadis kitabına sahip olmayı önemsemektedirler. *Büyük ölçüde hayır* ve *kesinlikle hayır* diyenlerin oranı toplamda %8,9 olarak çıkmaktadır. Buna mukabil %83,7'lik kesim *tamamen evet* ve *büyük ölçüde evet* diyerek bu kaynaklara sahip olduklarını söylemişlerdir. 5. soruda imam hatip-lerin toplamda %46,6'sı hadisin sıhhatini nasıl tespit edeceğini bildiğini söy-lerken bununla hadisin *Kütüb-i sitte'*de geçmesini kastetmiş olabilirler diye düşünmekteyiz. Çünkü bir hadisin Türkçesi internette yazılarak arama yapıldığında büyük oranda bir siteye yönlendirmekte ve orada verilen kaynaktan hareketle hadisin hangi kitapta geçtiği bulunabilmektedir. Bizi bu yorumu yapmaya yönlendiren imam hatiplerin 21. soruya (*Kütüb-i sitte'de geçen riva-yetlerin tamamının Peygamberimize ait olduğundan şüphe duymam*) verdikleri ce-vaplar olmuştur. Bu soruda imam hatiplerin %30,8'i *tamamen evet*, %49,6'sı ise *büyük ölçüde evet* şeklinde cevap vermişlerdir. Bu güven toplamda %80,4'lik

bir orana yükselmektedir ki oldukça yüksek bir rakamdır. 21. soruda *kesinlikle hayır* %1,9, *büyük ölçüde hayır* diyenlerin oranı ise %4,5 oranında çıkmıştır. Aslında ana kaynaklara sahip olan ve internet aramasında atıfta bulunulan kaynağa bakıp teyit etme imkanı olanlar için internet siteleri bir kolaylık sağlamaktadır. Özellikle internette araştırma kitabı, tez ve makale gibi çalışmaların verdiği kaynaklar daha isabetli olmakla birlikte, sitelerin önemli bir kısmı dini sivil toplum kuruluşları bağlantılı veya ticari amaçlarla kurulmuşlardır. Bu konuda Arapça tarama yapabilen ve okuduğunu anlayabilenler için daha orijinal bilgiler bulmak mümkündür. Ancak ifade ettiğimiz gibi bu sitelerde verilen bilgileri de esas kaynağı bulup teyit ettikten sonra doğrulamak gerekmektedir. Özellikle belli gruplarla bağlantılı siteler, kendi görüşlerine dayalı bilgiler vermektedirler. Bu türlü sitelerdeki yazıları hazırlayanlar sadece kaynaklara dayalı tarafsız bilgi vermek yerine kendi görüşleriyle bağlantılı ve uyumlu cevaplar verebilmektedirler.

Yine yaptığımız yorumu destekleyen bir başka veri de 18. soruya (*Yaşayan ve halk tarafından sevilen mütedeyyin hocaların veya kanaat önderlerinin eserlerinde geçen hadislerin genelde sahih olduğunu düşünürüm*) verilen cevaplardır. Bu soruda *kesinlikle hayır* ve *büyük ölçüde hayır* diyen İmam hatiplerin oranı toplamda %22,4 iken, *tamamen evet* ve *büyük ölçüde evet* diyenlerin oranı toplamda %49,3, *kararsızların* oranı da %28,4 olarak çıkmaktadır. 19. sorunun (*Abdulkadir Geylani, Muhyiddin İbnü'l-Arâbî, Mevlana gibi tanınmış büyük mutasavvıfların eserlerinde geçen hadislerin Peygamberimize ait olduğundan şüphe duymam*) cevaplarının dağılımında ise yaptığımız yorumu destekleyen daha belirgin bir tablo karşımıza çıkmaktadır. Buna göre imam hatiplerin %33,3'ü *kararsız* olmasına karşılık, *tamamen evet* ve *büyük ölçüde evet* diyerek cevaplayanların oranı ise toplamda %57,1'dir. Bu durumda imam hatiplerin 5. soruya (*bir hadisin sahih olup olmadığının nasıl tespit edileceğini bilirim*) verdikleri %28,6 *kararsız*, %46,6 oranında ise *tamamen evet* ve *büyük ölçüde evet* şeklindeki cevaplarla 17, 18 ve 19. sorulara verdikleri cevaplar arasında tezat olduğu fark edilmektedir. Eğer bu cevaplar bilerek verildiyse o zaman imam hatiplerin hadisin sıhhatini tespit etmede göz önünde bulundurdıkları kriterlerin problemliliğini söyleyebiliriz.

Şahsi kütüphanesi dışında görev yaptığı camide kütüphane bulunduğunu söyleyen imam hatiplerin oranı toplamda %81, hayır diyenleri oranı ise

%16,8'dir. Türkiye Diyanet Vakfı tarafından çıkartılan ve önemli bir kaynak durumunda olan İslam Ansiklopedisi ise imam hatiplerin %43,3'ünün şahsi kütüphanesinde *kesinlikle*, %16,4'ünün kütüphanesinde ise *büyük oranda* bulunmamaktadır. Ancak İslam Ansiklopedisine pdf olarak sahip olmanın veya (<https://islamansiklopedisi.org.tr/>) sitesinden ulaşmanın mümkün olduğunu da göz önünde bulundurmak gerekir.

4. İrşâd Faaliyetlerinde Hadis kullanımı

4.1. Hutbede Hadis Kullanımı

Cuma namazı Müslümanlar için adeta haftalık kongre niteliğindedir. Her yaştan ve meslekten çok sayıda Müslüman Cuma namazına gelir. Hatta beş vakit namaz konusunda ihmalkâr davranan Müslümanların büyük çoğunluğu Cuma namazını kaçırmamaya en azından üst üste üç hafta kaçırmamaya özen gösterirler. Bu sebeple hutbeyi dinleyenler bir cemaatin müntesipleri gibi homojen değillerdir. Bir imam hatip kendisini dinleyenlerin siyasi görüşlerinin, eğitim ve ekonomik düzeylerinin, yaşları, yaşam biçimleri ve ailevi yapılarının farklı olduğunun bilincindedir.

Hatip giyim tarzı, ses tonu, jest ve mimikleri, kendine olan güveni, bakışları ve kimseyi hedef göstermeyen ama herkesi kapsayan tesirli cümleleriyle dinleyenleri etkisi altına almalıdır. Hutbe konusu herkesi ilgilendiren güncel bir konu olmalı ve imam hatip büyük oranda ayet ve hadisler ışığında konuşmalıdır. Ayet ve hadisleri güncelleştirmek, yani kastedilen ana mesajı anlayıp bağlamları ona göre kurmak büyük önem arz etmektedir. Bunu yapabilmek için hatibin tefsir, hadis ilmi başta olmak üzere, birçok alanda yeterli derecede bilgi sahibi olması gerekir.

Hadis açısından hutbeye baktığımızda hatip hutbeyi naklettiği hadisler ve yorumlarıyla adeta hadislerin rivayet ve şerh edildiği bir meclise çevirmektedir. Kanaatimize göre Cuma hutbesinde en az üç ayet ve üç hadis kullanılmalı ve dinleyenler üzerinde daha etkili olması için irticalen îrâd edilmelidir. Gözlemlerimize göre güzel bir hutbe, vaazdan daha etkilidir. Çünkü cemaatin tamamı hutbeyi pür dikkat dinlemektedirler. Vaazda ise cemaat camiye peyderpey gelmeye devam etmekte, hatip konuyu yayarak anlatmakta, cemaat arttıkça aynı cümleleri tekrar ederek sözlerini yeni gelenlere de ulaştırmaya çalışmaktadır. Bu sebeple de zaman zaman cemaatin dikkati dağılabilmekte-

dir. Ancak günümüzde imam hatipler kendi hutbelerinden ziyade DİB tarafından gönderilen hutbeleri okumaktadırlar. Bu durum sorumluluğu hutbe metnini hazırlayan komisyona yüklemekte, imam hatipler hutbe yazma konusunda atıl duruma düşürmektedirler.

Türkiye’de Cuma namazına erkekler iştirak etmektedirler. Şayet hatip etkili ve gündem belirleyebilen bir konuşma yapabilirse, dinleyenler bu konuşmada duydukları ve öğrendiklerini eşleri, çocukları ve mesai arkadaşlarıyla da paylaşacaklar ve hutbe en az dinleyenler kadar bir kitleye daha ulaşmış olacaktır. Hatta DİB gerekli vasıflara sahip seçilmiş bir hatibin okuyacağı hutbeyi TV, radyo ve internet kanallarında canlı olarak yayınlatabilse Cuma namazına gelemeyen bayanlar, hasta ve yaşlılar da dinleme imkânı bulacaklardır. Böyle bir uygulamanın hutbe aracılığıyla gündem belirleme konusunda yararlı olacağı muhakkaktır. Türkiye’de okunan hutbeler konusunda farklı dallarda yüksek lisans tezleri hazırlanmıştır. Burada hadis alanında yapılan iki yüksek lisans tezinden bazı alıntılar aktarmanın yararlı olacağını düşünüyoruz.

Yusuf Ay tarafından “*Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Yayımladığı Hutbelerdeki Hadislerin Tahrîci ve Genel Değerlendirmesi (2001-2004)*” başlığıyla 2008 yılında tamamlanan tezde şu tespitlere yer verilmiştir:

2001 yılına bakıldığı zaman, bayram hutbeleri de dâhil olmak üzere tüm hutbelerde kullanılan hadis sayısı 100 civarındadır. Genelde Tirmizî ve Süyûtî’nin ilgili eserleri çerçevesinde yapılan incelemelerde on dokuz hadisin sıhhat durumları hakkında “zayıf” tarzında görüş belirtilmiştir. 2002 yılında kullanılan hadis sayısı, mükerrerler ile birlikte doksan ikidir. 2002 yılında hutbelerde kullanılmasına rağmen kaynağına rastlanılamayan hadis adedi ikidir. Sıhhat yönlerine işaret edilen yetmiş üç hadisin beşi hakkında “zayıf”, diğer rivayetler hakkında “*hasen sahih*”, “*sahih*”, “*hasen*”, “*hasen garib*” ve “*hasen sahih garib*” tabirleri kullanılmıştır. 2002 yılında içerisinde hiç hadis geçmeyen hutbe sayısı ise, on üçtür. 2003 yılı hutbelerinde yer alan rivayet sayısı mükerrerler dâhil yüz yedidir. Yüz yedi rivayet arasında kaynağı tespit edilemeyen rivayet sayısı üçtür. Ayrıca 2003 yılında içerisinde hiçbir hadisin yer almadığı hutbe adedi toplam on dördtür. 2004 yılına gelince, bu yıl yayımlan-

miş hutbelerde toplam doksan dokuz adet rivayet kullanılmıştır” (Ay, 2008: 156-157).

“Çalışmada, 2001-2004 yılları arasında yayımlanan hutbelerdeki hadislerden bazılarının kaynağına araştırma yapılan eserler çerçevesinde rastlanılmamıştır. Araştırma esnasında hutbelerde hadis kullanımına dair tespit edilen bir başka nokta, tercümesi verilen rivayetle, gösterilen kaynak arasında anlam bakımından bazen tam bir örtüşmenin bulunmamasıdır. Örneğin 09-03-2001 tarihinde yayımlanan “Rüşvet alan da veren de cehennemdedir.” adlı hutbede yer alan “Rüşvet alan da veren de ateştedir.” hadisi kaynak olarak gösterilen eserde “Allah rüşvet alana ve verene lanet etsin.” şeklinde geçmektedir. Yine bazı hutbelerde hadislere kaynak gösterilirken, bilimsel ölçülerden uzak uygulamalara da maalesef rastlanabilmektedir” (Ay, 2008: 158). “Örneğin 30-03-2001 yılında yayımlanan “İslâm’da Kadın Hakları” adlı hutbede ilgili rivâyetin kaynağına sadece, “Veda Hutbesi” diye işaret edilmiştir. Yine 20-04-2001 tarihli “Çocuk Terbiyesi ve Sevgisi” adlı hutbede geçen, kaynağına ulaşamadığımız rivayete de, “Hutbe, 1996 Kasım” tarzında referans verilmiştir. Çalışmada tespit edilen bir diğer konu, hutbede hadis kullanılmasına rağmen, dipnotta ilgili rivâyetin kaynağına işaret edilmemiş olmasıdır. Örneğin 29-06-2001 yılında yayımlanan “İbadetler Yalnız Allah için Yapılır” başlıklı hutbede Hz. Peygamber’in, Hz. Aişe’ye vermiş olduğu cevap, metinde geçmiş olmasına rağmen bu diyalog hutbede kaynaksız olarak verilmiştir. Yine 18-04-2003 tarihli “İslâm’da Çocuk Terbiyesi” adlı hutbede Hz. Peygamber’in çocuklara bırakılacak en güzel mirasın İslâm terbiyesi olacağını bildiren hadis kaynağına işaret edilmeden verilmiştir. Üzerinde önemle durulması gereken bir diğer husus da çalışmamızın çerçevesini oluşturan yıllar itibarıyla, yayımlanan hutbelerin bir kısmında hiçbir rivâyete yer verilmemiş olmasıdır. 2001 yılında dokuz, 2002’de on üç, 2003 yılında on dört ve 2004 yılında ise on iki hutbede hadis kullanılmamıştır. Dört yılda toplam kırk sekiz hutbe herhangi bir rivâyete yer verilmeden yayımlanmıştır. Yıllara göre, hadisin geçmediği hutbe sayısında kısmî de olsa bir artışın olduğu söylenebilir.

İçerisinde hadis geçmeyen hutbelerin konularına bakıldığında zaman başta milli bayramların geldiği görülmektedir. Ancak bunun yanı sıra “Anne Sevgisi”, “Zekat”, “Ahirete iman”, “Miraç ve Namaz”, ibadetin Anlam ve Önemi”, “Kutlu Doğum”, “Tedbirli ve Ölçülü Olmak” gibi konular da pek çok sahih

hadis olmasına rağmen bu dört yılın bazı haftalarında bu tür konular açıklanırken konu ile ilgili rivayetlere yer verilmemiştir. Buna rağmen niçin hadise yer verilmediği suali, üzerinde tartışılması gereken önemli bir husustur. Bu bağlamda her hutbenin aynı zamanda sünnetin öğretilmesi açısından önemli bir fırsat olduğu unutulmamalıdır” (Ay, 2008: 159).

“Farklı hutbe başlıkları altında aynı hadislere çok sık yer verilmiş olması, özellikle bazı rivâyetlerin gereğinden fazla tekrür etmesi dikkatleri çeken bir diğer husustur. Oysa hadis literatürü çok geniş ve eşsiz bir zenginliğe sahiptir. Bu sebeple aynı hadisleri tekrardan ziyade, hutbelerin farklı rivâyetlerle zenginleştirilmesi daha pedagojik bir metod olarak gözükmemektedir. Kuşkusuz bu usûl toplumda hadis kültürünün gelişmesine katkıda bulunacak, aynı zamanda hutbelere olan ilgiyi arttıracaktır.

Yine araştırmada tetkike tabi tutulan yıllara bakıldığı zaman, muhteva olarak aynı konudaki hutbelerin çok sık yer aldığı müşahede edilmektedir. Millî ve Dînî bayramlar, kutsal gün ve geceler ile ilgili yayımlanan hutbelerin tekrarı tabii ve aynı zamanda kaçınılmaz olarak değerlendirilebilir. Ancak “çocuk eğitimi”, “israf ve cimrilik”, “evlilik”, “camii ve cemaat” gibi konularda aynı şekilde sık sık tekrarlanan mevzulardandır” (Ay, 2008: 160).

“İdeal bir hutbe aynı zamanda Kur’an ve sahih sünnet ekseninde oluşturulmuş hutbedir. Dolayısıyla hutbeleri şekilleyen rivayetlerin titizlik çizgisinde seçilmesi ve yerli yerinde kullanılması hutbenin amacına ulaşmasıyla yakından alakalıdır (Ay, 2008: 162). Ancak 2001 yılından 2004 yılına kadar olan süreç itibarıyla kullanılan zayıf hadis sayısında yıllara göre giderek bir düşüşün olduğu gözlemlenmektedir” (Ay, 2008: 163).

Mevlüt Şahiner tarafından “Camilerde Hutbe ve Diyanet İşleri Başkanlığı Kayseri İl Müftülüğü Hutbelerinde Kullanılan Hadislerin Tahric ve Tahlili (2006-2010)” başlığıyla 2012 yılında tamamlanan tezde ise şu tespitlere yer verilmiştir:

“2006-2010 yılları arası, Kayseri İl Müftülüğü hutbelerinde yer alan hadislerin sayısı 500’dir. Bu durum hutbelerde hadis kullanımı açısından olumludur. Hutbelerde geçen hadislerin bir kısmında, metinlerde olmayan bazı ilaveler yapıldığı tespit edilmiştir. Bu tür yaklaşımlarda hadisin manasından uzaklaştırıldığı gibi hadisin barındırdığı diğer manalardan da uzaklaştırılmış ol-

maktadır. Bu durum hutbelerde hadis kullanımını açısından bir problemdir (Şahiner, 2012: 292). Ayrıca hadislerin kaynağı gösterilirken bazı geçerli kural-lara uyulmadığı da tespit edilmiştir. Kaynak göstermedeki bu problem ve eksiklikler yoğun olarak görülmüştür” (Şahiner, 2012: 239, 240, 241, 242).

Tezde hadislerin iktibas edilmesi ve kaynak gösterme konusunda aşağı-daki hatalar tespit edilmiştir:

“Hutbede ihtisar sebebiyle hadisin vürud sebebine değinilmemiş, Hz. Peygamber’in (sav) bu sözünü hangi maksatla söylediği kapalı kalmıştır (Şahiner, 2012: 248). Hadisin metninde geçen Hz. Peygamber’e (sav) ait birçok dua cümleleri ihtisar sebebiyle kapalı kalmıştır yine ihtisar sebebiyle hadiste geçen Hz. Peygamber’in (sav) diğer konulardaki ikaz ve uyarılarına değinilmemiştir (Şahiner, 2012: 250). Hutbede hadisin birebir manası verilmemiş, sadece bir kısmının manası mefhûm olarak verilmiştir (Şahiner, 2012: 252). Hadis metni uzun olan hadislerde bazen de hadis başka hadislerle birleştirilerek ihtisarla birlikte verilmiştir (Şahiner, 2012: 253). Benzer şekilde hutbelerde verilen hadislerden bir kısmında, hadisin metninde olmayan bazı ilaveler yapıldığı tespit edilmiştir. Yapılan bu ziyade bazen bir tek hadiste olduğu gibi, bazen iki hadisin birleştirilmesinde veya hadisin, başka bir rivayet veya şerhi ile birlikte tek bir hadis gibi verilmesi şeklinde görülmüştür (Şahiner, 2012: 256). Hutbede hadisin baş tarafına kaynaklarda rastlanmayan “Hz. Aişe annemize *“Bu duayı bana Cebrail öğretti. Onu sen de öğren ve senden sonrakilere öğret dediği ve bu gece bizden yapmamızı istediği dua”* şeklindeki ifadeler eklenmiştir (Şahiner, 2012: 257). Hutbede hadis, şerhte rivayet edilen hadis ve şerh ile birleştirilerek tek bir hadis gibi verilmiştir. Hadis ve şerhinde geçen *“intihar eden, günah işlemeyi adet haline getiren”* kısımları çıkarılmış, hadis ve şerhinde olmayan *“zina eden, namuslu ve iffetli kadın ve erkeklere iftira eden, içki ve kibir gibi Allah’ın yasakladığı kötülöklere bulaşan”* kısmı metinlerde olmadığı halde ziyade ile nakledilmiştir (Şahiner, 2012: 260). Buhari’de geçen bir hadisinin şerh kısmında (cünne) kelimesinin açıklamasındaki *“Salih ameller günahları yok eder”* cümlesi hata eseri hadis olarak nakledilmiştir (Şahiner, 2012: 274). Ayrıca hutbelerde kullanılan hadislerden 24’ü kaynak gösterilmeden verildiği tespit edilmiştir (Şahiner, 2012: 262, 267). Kaynak göstermede hata yapılmıştır (Şahiner, 2012: 109, 110, 173). Bab numarası hatalı verilmiştir (Şahiner, 2012: 241).

Hutbede hadis yorumlu olarak verilmiştir. Kaynak gösterilen yerde hadis olarak nakledilen ifadeler rastlanmamıştır (Şahiner, 2012: 242).

Hutbelerde, Türkçe olarak telif edilen Ö. Nasuhi Bilmen'in *500 Hadis'i*, H. Hüsnü Erdem'in *İlahi Hadisler'i*, H. Basri Çantay'ın *Kırk Hadis'i*, DİB'in Komisyona hazırlattığı *Seçme Hadisler'i* de kaynak olarak gösterilmiştir. Hadis kaynağı olmadığı halde Gazalî'nin *İhya-i ulûmi'd-dîn'i*, A. Cevdet Paşa'nın *Tevarih-i Enbiya'sı*, İ. Sarıçam'ın *H. Muhammed ve Evrensel Mesajı* kaynak olarak kullanılmıştır.

Ayrıca hutbelerde verilen hadislerin bazılarının tercümesinde problemler tespit edilmiş ve hadisin metniyle uyuşmayan farklı anlamlar ortaya çıkmıştır. Bu hususlar da bir başka problem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hutbelerde hadislerin kaynağı verilirken, 2 yerde *Veda hutbesinden* şeklinde verildiği olmuştur. Ayrıca hutbelerde kullanılan hadislerden 24'ü kaynak gösterilmeden verildiği tespit edilmiştir (Şahiner, 2012: 262, 267).

Hutbelerde geçen hadisler, sıhhat açısından toplu olarak değerlendirildiğinde 322 hadisten, 213'ü sahih, 38'i hasen, 47'si zayıf, ikisi "La asla leh", üçü münker, biri Dahhak'ın sözü, biri Hz. Ali'nin sözünü iktibas eden şairin sözü, biri ise şerhte geçen hadis olmadığı halde hata eseri hadis olarak değerlendirilen bir cümledir. Hadislerden sekizi hakkında bir değerlendirme yapılmamış, ikisinin kaynağına, altısının ise metnine ulaşamamıştır. Bu durumu yüzde olarak ifade edecek olursak %66,14'ü sahih, %11,8'i hasen, %14,5'i zayıf ve %7,41'i de diğerleri şeklindedir" (Şahiner, 2012: 273, 293).

Bu girişten sonra Uşak ilinde görevli imam hatiplerin hutbe ve irşâd faaliyetlerinde kullanılan hadisler konusundaki görüşlerine geçebiliriz.

4.2. Hutbe ve Vaazlarda Yer Verilen Ayet ve Hadislerin Yeterliliği

Soru 12) Cuma hutbelerinde yeterince hadise yer verildiğini ve konunun ağırlıklı olarak ayet ve hadisler ışığında işlendiğini söyleyebilirim.

	Sayı	%
Tamamen Evet	39	28,9
Büyük Ölçüde Evet	66	48,9

Kararsızım	15	11,1
Büyük Ölçüde Hayır	10	7,4
Kesinlikle Hayır	5	3,7
Toplam	135	100

Aynı zamanda imam hatip olan bir öğrencimize Uşak'ta okunan hutbelerin incelenmesini yüksek lisans tezi konusu olarak vermiştik. Öğrencimizin meslek değiştirip tezini tamamlamadan eğitimini yarıda bırakmasından dolayı şu an için elimizde Uşak'ta okunan hutbelerde kullanılan hadisler konusunda değerlendirebileceğimiz bir veri bulunmamaktadır. 12. soruda verilen cevapların ortaya çıkarttığı tabloya göre Uşak'ta görev yapan imam hatipler hutbelerde hadislere yeterince yer verildiği görüşündedirler.

Tabloya göre 135 imam hatibin sadece beşi *kesinlikle hayır*, on tanesi de *büyük ölçüde hayır* cevabını vermişlerdir. Bunların toplan oranı ise %11,1'dir. Yine %11,1 ile *kararsızların* oranı da düşüktür. Toplamda %77,8 oranına ulaşan 105 imam hatip ise *tamamen evet* ve *büyük ölçüde evet* diyerek hutbelerde okunan ayet ve hadis miktarını yeterli bulmuşlardır. Bu durumu Diyanet İşleri Başkanlığı ve Uşak Müftülüğü'nün başarı hanesine kaydedebiliriz.

Soru 14) Cemaate yönelik her gün belli bir kitaptan hadisler okunması ve bu hadisler üzerinden konuşulması gerektiğini düşünüyorum.

	Sayı	%
Tamamen Evet	67	49,6
Büyük Ölçüde Evet	52	38,5
Kararsızım	9	6,7
Büyük Ölçüde Hayır	6	4,4
Kesinlikle Hayır	1	0,7
Toplam	135	100

İmam hatiplerin %0,7'si (1 kişi) kesinlikle hayır, %4,4'ü ise büyük ölçüde *hayır* diyerek karşı çıkarken, toplamda %88,1'i cemaate günlük hadis okunması ve irşad faaliyetlerinin hadis ağırlıklı yürütülmesi gerektiğini düşünmekte-

dirler. Bu cevaplar aynı zamanda hadis ve sünnet konusundaki değerlendirmelere yeniden kapı aralar mahiyettedir. 13. soruda (*Hadis ve sünnet Kur'an gibi vahye dayalı bilgilerdir*) imam hatiplerin toplamda 61,8'i *evet* diyerek bu görüşü desteklemişler, %21,3'ü ise *hayır* diyerek karşı çıkmışlardı. Bu sorunun cevaplarını değerlendirirken, "*kanaatimizce hayır diyenlerin oranı %10'u geçmemeliydi. Ancak sorunun hadis ve sünnet şeklinde sorulmuş olması sonucu etkilemiş olabilir. Şayet sadece sünnet sorulmuş olsaydı oran düşerdi diye düşünmekteyiz*" değerlendirmesini yapmıştık. Bu tabloda ortaya çıkan sonuç bu değerlendirmemizi teyit etmektedir. Kararsızları dağıttığımızda bile irşâd faaliyetlerinin hadisler üzerinden yürütülmesi gerektiğini kabul etmeyenlerin oranı %5,5'i geçmemektedir ki kanaatimizce bu oran güncel tartışmalardan etkilenecek hadisleri tamamen inkar etmeye veya sünnetin otoritesini reddetmeye meyyal imam hatiplerin gerçek oranına en yakın rakamdır. Bu rakamdan sünneti değil de hadislerin sıhhatini kabul etmeyenleri çıkardığımızda daha da düşeceği muhakkaktır. 4. soruda (*Kütüb-i sitt'e'nin tamamı şahsi kütüphanemde vardır tamamen evet ve büyük ölçüde evet diyenlerin oranı toplamda %83,7*; 29. soruda (Bazı araştırmacıların "*Peygamber uyulması için bir sünnet bırakmadı. O Kur'an'dan hüküm çıkartmayı, onu zamana uyarlamayı öğretti*" fikrine katılırim) %7,6 oranında *tamamen evet* diyenlere karşılık *kesinlikle hayır ve büyük ölçüde hayır* diyenlerin oranı toplamda %58,8 olarak çıkmıştı. Bu veriler büyük oranda burada değerlendirdiğimiz 14. sorunun cevaplarından elde ettiğimiz verileri desteklemektedir. Çünkü cevapların tamamında hadis ve sünneti öne çıkartan, sünnetin otoritesini kabul eden imam hatiplerin oranı yüksek çıkmaktadır. Nitekim aşağıda değerlendirilecek olan 15. sorunun cevapları bu yorumu desteklemektedir.

Sonuç itibarıyla 135 imam hatip içerisinde hadislerle sabit olan sünnetler konusunda olumsuz görüşler benimseyenlerin sayısı gerçekte 5'i bulmamaktadır diye düşünmekteyiz.

İmam hatipler namaz öncesi cemaate Kur'an meâli, ilmihal kitapları okurken bazen de *Riyâzu's-sâlihîn* veya *Hadislerle İslam* gibi hadis kitapları okumaktadırlar. Bunlar oldukça önemli ve yararlı olmakla birlikte daha faydalı olabilmek için şu hususlara da dikkat etmek gerektiğini düşünmekteyiz: Bu okumalar sadece sabah namazı öncesi vakit doldurmak için yapılmamalıdır. Çünkü sabah namazına gelen cemaat gerek yaş gerekse bilinç olarak belli

bir seviyededir. Öğle ve yatsı namazlarından önce de 15-20 dakikalık sürelerle bu okumalar yapılmalıdır. Mesela sabah namazı öncesi fıkıh, öğle namazı öncesi meâl ve tefsir, yatsı namazı öncesi de hadis okumaları yapılması aynı zamanda cemaatin camiye erken gelmesini de teşvik edecektir. Dahası imam hatiplerin bu okumaların en az birisini köy veya mahalle kahvesine, münavebe ile mahalle veya köy halkının evlerine veya gençlerle düzenleyeceği özel sohbet ortamlarına kaydirmaları çok daha kapsayıcı ve yararlı olacaktır. İmam hatiplerin gençlerle futbol maçı, piknik, gezi, okuma kampları vb. aktiviteler düzenleyerek sohbet ortamları oluşturmaları, onlarla Kur'ân, hadis, fıkıh vb. konularda dersler yapmaları, hamiyet-i diniyyelerinin ve görevlerinin hakkını verdiklerinin göstergelerindedir aynı zamanda. Kanaatimizce DİB imam hatiplerden yılsonu faaliyet raporu istemeli, yapılan bütün proje ve faaliyetleri puanlayarak atamalarda bir veri olarak kullanılmalıdır.

Soru 32) Hutbe, vaaz ve diğer irşâd faaliyetlerinin daha çok hadislere dayalı yapılmasının konuşmanın etkisini artıracığı kanaatindeyim.

	Sayı	%
Tamamen Evet	45	33,8
Büyük Ölçüde Evet	53	39,8
Kararsızım	19	14,3
Büyük Ölçüde Hayır	14	10,5
Kesinlikle Hayır	2	1,5
Toplam	133	100

14. soruda (Cemaate yönelik her gün belli bir kitaptan hadisler okunması ve bu hadisler üzerinden konuşulması gerektiğini düşünüyorum) tamamen evet ve büyük ölçüde evet diyenlerin oranı toplamda %88,1 iken hemen hemen aynı mahiyette olan bu soruda tamamen evet ve büyük ölçüde evet diyenlerin oranları toplamda %73,6'e düşmüştür. Kanaatimizce 14. soruda bu oranın 14,5 puan daha yüksek çıkmasının sebebi soruda bulunan belli bir kitaptan hadisler okunması ifadesidir. Yani imam hatipler Kütüb-i sitte veya güvenilir kurumlar (DİB gibi) tarafından hazırlanıp bastırılan kitaplardaki hadislere daha fazla güvenmekte buna karşılık farklı sohbet gruplarında okunan bazı kitaplarda geçen veya hatiplerin konuşmalarında kullandıkları bazı hadislerin sıhhati konusunda

şüphe duymaktadırlar. Aslında bu şüphelerinde haksız da değillerdir. Çünkü nasihat içerikli kitaplarda, tasavvufî bazı kitaplarda hatta bazen tefsirlerde bile uydurma rivayetler kullanılmakta, bunları okuyan veya dinleyenler ihtisas ve hassasiyet sahibi değillerse çoğu zaman aynen kabul etmektedirler. Hatipler de aktardıkları hadisler konusunda bazen hatalı davranmakta, zaman zaman uydurma rivayetleri sahih rivayetlerle karıştırabilmektedirler. Bu gibi örnekler uydurma rivayetlere itimat edilmesine ve yaygınlaşmasına hizmet etmektedir.

Soru 15) İrşat faaliyetlerinde uydurma hadislerin de kullanıldığını düşünüyorum.

	Sayı	%
Tamamen Evet	29	21,6
Büyük Ölçüde Evet	50	37,3
Kararsızım	36	26,9
Büyük Ölçüde Hayır	13	9,7
Kesinlikle Hayır	6	4,5
Toplam	134	100,0

Tabloda görüldüğü üzere imam hatipler toplamda %14 oranında irşad faaliyetlerinde uydurma hadis kullanılmadığı, yine toplamda %58,9 oranında ise kullanıldığı kanaatini taşımaktadırlar. Bu sorunun cevapları bize hadis ve ona bağlı olarak sünnete güvenme konusunda şüpheleri olan imam hatiplerin gerekçelerinden birisini sunmaktadır. Buna göre uydurma hadisler konusunda duyarlılık ve hissedilen endişeler bu gerekçelerden birisidir. 31. soruda (*Uydurma hadisler konusunda kesinlikle yeterli bilgiye sahibim*) tamamen evet diyenlerin oranı %1,5 (2 kişi), *büyük ölçüde evet* diyenlerin oranı ise %18 (24 kişi) olarak çıkmıştı. %18 *kararsızım* diyenlere karşılık %47,4 (63 kişi) *büyük ölçüde hayır*, %15 (20 kişi) ise *kesinlikle hayır* cevabı vermişlerdi. İmam hatiplerin kendilerini uydurma hadisler konusunda bu oranda yetersiz görmeleri hadislerin bir kısmı uydurmadır düşüncesiyle hadislerle karşı olan güvenlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu konularda seminer ve konferanslara katılmaları,

kitap ve makale okumaları imam hatiplerin eksiklerini tamamlamalarına ve görüşlerinin netleşmesine yardımcı olacaktır.

Sonuç

İmam Hatiplik, meslek olmakla birlikte bir görev ve sorumluluktur. İmam hatiplerin yaptıkları ve yapmaları gereken görevlerin tamamı İslam'ın inanan her Müslümandan yapmalarını istediği el-emru bi'l-ma'rûf ve'n-nehyu ani'l-münker kapsamına girmektedir. Belli bir ücret mukabilinde kamu adına bu görevi üstlenen imam hatiplerin bilgi ve beceri yönünden temeyyüz etmeleri ve hedef kitle nazarında örnek bir şahsiyet olmaları gerekmektedir. Farklı ilim dallarında yeterli derecede müktesebat sahibi olmaları beklenen Uşak ilinde görevli 135 imam hatibe uygulanan anket sonuçlarına göre; imam hatiplerin yarısından fazlası (en az %61,8'i) sünnetin vahye dayalı bilgilerden oluştuğunu, hemen hemen aynı oranda hadislerle aktarılan sünnete uyulması gerektiğini düşünmektedirler. Ancak bu oranın da sadece yarısı Tıbb-ı Nebevî vb. konulardaki hadislerin vahiy mahsulü olduğu kanaatini taşımaktadırlar.

İmam hatiplerin büyük çoğunluğu (%83,7) *Kütüb-i sitté'*ye sahip olup bu kitaplardaki hadislere güvenmektedirler. Buna mukabil farklı kaynaklarda hadis olarak aktarılan her rivayete aynı derecede itimat etmemektedirler.

İmam Hatip Lisesi'nde okutulan hadis ders kitabını mesleki hayatta yeterli görenlerin oranı yaklaşık 1/4 kadardır. Bunun yanında imam hatiplerin yarısından fazlası İHL'de okudukları hadis ders kitabında hadis alanı ile ilgili olarak imam hatiplerin karşılaştıkları bazı önemli konulara yer verilmediği kanaatini taşımaktadırlar.

İHL'de aldıkları hadis dersi açısından değerlendirdiğimizde imam hatiplerin %34,8'i kendilerini cemaati irşâd konusunda *yeterli hadis bilgisine sahip* olarak görmektedirler. %36,3'ü *kararsız*, %28,8'i ise *yetersiz* olduklarını düşünmektedirler.

Kanaatimize göre İHL'de hadis dersi okumasına rağmen kendisini yeterli görmeyen imam hatiplerin gerekçelerinden birisi ders kitabında pratikte pek lazım olmayan bazı konulara gereğinden fazla yer verilirken, güncel konuların ihmal edilmiş olmasıdır. Fıkhü'l-hadis konusu bol örnekle detaylandırılarak güncel hadis yorumlarına yer verilse, sünnetin tespiti, çeşitleri ve bağ-

layıcılığı detaylı anlatılsa, yerellik ve evrensellik konularında ayırt edici bilinçlenme oluşturulabilse, verilen cevaplardaki oranların da değişeceği muhakkaktır. Ders içeriğine eklenmesi gereken konulara dair başta imam hatipler ve diğer alanlarda çalışan İHL mezunlarına yönelik anket uygulaması yapmak ve ders içeriğine eklenmesi gereken konuları anket sonuçlarına göre yeniden güncellemek gerekmektedir.

İmam hatiplerin %77,8'i vaaz ve hutbelerde yeterli derecede ayet ve hadise yer verildiği, daha yüksek bir oranda (%88,1) ise her gün belli bir kitap-tan hadisler okunması gerektiği kanaatini taşımaktadırlar. Yine (%73,6) oranında hutbe, vaaz ve diğer irşâd faaliyetlerinin daha çok hadislere dayalı yapılmasının, konuşmanın etkisini artıracağını ve %58,9 oranında ise irşâd faaliyetlerinde uydurma hadislerin de kullanıldığını düşünmektedirler.

İmam hatipler sadece sabah namazı öncesi değil sürekli devam eden bir program çerçevesinde sabah, öğle ve yatsı namazlarından önce 15-20 dakikalık sürelerle bu okumalar yapılmalıdırlar. Mesela sabah namazı öncesi fıkıh, öğle namazı öncesi meâl ve tefsir, yatsı namazı öncesi de hadis okumaları yapılması aynı zamanda cemaatin camiye erken gelmesini de teşvik edecektir. Kanaatimize bu türlü uygulamaların sürekliliği için DİB imam hatiplerden yılsonu faaliyet raporu istemeli, yapılan bütün proje ve faaliyetleri puanlayarak atamalarda bir veri olarak kullanılmalıdır.

Hadis açısından hutbeye baktığımızda hatip hutbeyi naklettiği hadisler ve yorumlarıyla adeta hadislerin rivayet ve şerh edildiği bir meclise çevirmektedir. Kanaatimize göre Cuma hutbesinde en az üç ayet ve üç hadis kullanılmalı ve dinleyenler üzerinde daha etkili olması için irticalen îrâd edilmelidir. Gözlemlerimize göre güzel bir hutbe, vaazdan daha etkilidir. Çünkü cemaatin tamamı hutbeyi pür dikkat dinlemektedirler.

Değişken sorulardan “Kendimi mesleki alanda yeterli görürüm” ve “Kendimi hadisler ve kaynakları konusunda yeterli görürüm” şeklindeki iki sorunun cevaplarını evet olarak verenlerle hayır olarak verenler arasında farklılık görülmektedir. Kanaatimize göre bunun anlamı şudur: Hadisleri ve hadis kaynaklarını tanıma konusunda daha başarılı olan imam hatipler mesleki alanda da daha başarılı olmaktadır.

Bu verilerden sonra şu tavsiyelerde bulunmak uygun olacaktır: İmam hatiplere DİB veya müftülükler eliyle farklı alanlarda anketler uygulanarak veya birebir konuşarak eksikliğini hissettikleri konular sorulmalı, tespit edilen veriler ışığında eksiklerini tamamlama adına konferans, seminer ve sempozyumlar düzenlenmelidir. Bu faaliyetlerin gereksiz bir yük olarak görülmemesi için katılım belgesi verilmelidir. Ayrıca tespit edilecek bazı yayınları okumaları ve değerlendirme yazıları yazmaları istenmeli, bu yazılar müftülük sitesinde veya çıkartılacak bir dergide yayınlanmalıdır. Bu faaliyetlerin sürekliliği ve başarılarının devamı için imam hatiplerden yılsonu raporu istenmeli, yayın, proje ve belgelendirilen tüm faaliyetlere belirli esaslar çerçevesinde puanlar verilmeli, görevlendirme ve atamalarda bu puanlar değerlendirme kriterlerine dâhil edilmelidir.

Diyanet İşleri Başkanlığı müftü, vaiz ve diğer personeli de içine alacak şekilde daha kapsamlı anketler yapılmalıdır. Yine bu tür anketler halka indirgenip cami cemaatine ve cami dışındaki vatandaşlara da uygulanmalıdır. Bu kapsamda yapılacak çalışmalar, hem kurum içi ve toplumsal sorunların tespitine imkan sağlayacak hem de alınacak önlemler ve çözüm yolları konusunda yol gösterici çok daha verimli sonuçların elde edilmesine vesile olacaktır.

Kaynakça

- Ay, Yusuf, (2008). Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Yayımladığı Hutbelerdeki Hadislerin Tahriri ve Genel Değerlendirmesi (2001-2004), Ankara: (yüksek lisans tezi).
- Babanzâde Ahmed Nâim Efendi, (1982). *Sahîh-i Buhârî Muhrasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Bilen, Mehmet, (2005). *Din Görevlilerinin Hadis Bilgisi*, Ankara: Semih Ofset.
- Kâsımî, Muhammed Cemâlüddîn, (1433/2012). *Kavâidü't-tahdîs min funûni mustalahi'l-hadîs*, thk. Mustafâ Şeyh Mustafâ, Beyrut: Müessesetü'r-risâle nâşirûn.
- Sakallı, Talat, (1995). Sünnetin Bağlayıcılık Açısından Taksimi, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 37, s. 39-102.

Şahiner, Mevlüt, (2012). *“Camilerde Hutbe ve Diyanet İşleri Başkanlığı Kayseri İl Müftülüğü Hutbelerinde Kullanılan Hadislerin Tahriç ve Tahlili (2006-2010)”*, Kayseri: (yüksek lisans tezi).